

DOĞAL KAYNAK MİLLİYETÇİLİĞİ BAĞLAMINDA RUSYA-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNDE BİR DIŞ POLİTİKA ARACI OLARAK ENERJİ

Serdar YILMAZ

Giriş

1980'li yılların ortalarından sonra Sovyetler Birliği'nin uyguladığı merkezi planlamanın ekonomiye sağladığı kazançlar olumsuz neticelere sebep olmuş, üretim kapasitesi ve kalitesi dünya standartlarının altında kalmış, sosyalist ekonomik yapı tıkanmaya başlamış ve bunun sonucu olarak Sovyetler Birliği'nin o dönemdeki yeni başkanı Mihail Gorbaçov 1985 yılında yeni ekonomik tedbirler almak zorunda kalmıştır. 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren Gorbaçov'un iç politikada başlattığı Glasnost (açıklık) ve Perestroyka (yeniden yapılandırma) hareketleri dış politikada da birtakım değişiklikler meydana getirmiştir. Uluslararası arenada devletlerin birbirlerine olan bağımlılığı artarken bu duruma kayıtsız kalamayan Sovyetler Birliği, uluslararası sistemin gerçekliklerini göz önünde bulundurarak Batı (Avrupa Birliği) ile ilişkilerde hassasiyet göstermeye başlamıştır.

Bu çalışma ile birlikte Rusya'nın Avrupa Birliği (AB) ile olan ilişkilerindeki hassasiyetler enerji temelli politikalar çerçevesinde ele alınacak ve ilişkilerin günümüzde geldiği noktaya vurgu yapılacaktır. İlişkilerin nasıl ve hangi antlaşmalarla başladığı yakın tarih perspektifinden anlatılarak bu antlaşmaların neleri kapsadıkları belirtilecektir. Çalışmanın büyük bir kısmı AB ve Rusya arasındaki enerji işbirliğine ayrılacak ve istatistikî birtakım bilgiler sunularak AB'nin hangi oranlarda Rusya'ya bağımlı olduğu ve Rusya'nın hangi önemli stratejiyi uygulayarak AB'yi yalnızlaştırmaya ve enerji alanında kendisine bağımlı kılmaya çalıştığı tar-

tışılacaktır. Enerji alanında özellikle doğal gaz ve petrol açısından zengin kaynaklara sahip Rusya ile dünyanın en fazla enerji tüketen ancak enerji kaynakları son derece yetersiz olan AB arasında başlayan enerji diyalogu bu bağlamda ele alınacaktır. Rusya gibi enerji zengini bir ülkenin kendi çıkarlarını AB ülkeleri gibi enerji ithal eden ülkelere karşı bir pazarlık aracı ya da tehdit unsuru olarak gördüğü ve enerji kaynaklarını dış politika amaçlarını gerçekleştirmek için bir araç olarak kullandığı vurgulanacaktır. Çalışmanın temel hipotezi: Rusya, sahip olduğu doğal gaz ve petrolü, fiyat, miktar, tarihi ve jeopolitik avantajlarını devreye sokarak özellikle Orta Asya ve Hazar kaynaklarını kendi iç piyasasında kullanıp, kendi gaz ve petrolünü ise Avrupa pazarına ulaştırarak AB ülkelerinin kendi boru hatları dışında başka projelere erişmelerini engelleyerek AB'yi Rusya'ya olan enerji bağımlılığı konusunda yalnızlaştırmaktadır.

Kuramsal Çerçeve

Yukarıda açıklanan düşünceden hareketle Realist kuram, enerji güvenliği için karşılıklı bağımlılığın eşitlik yaratmayacağı gibi eğer taraflardan biri daha avantajlı ise bağımlı tarafın avantajlı olan tarafın kararlarını uygulamak zorunda olacağını vurgulamaktadır.¹ Örneğin; gaz ithalatına bağımlı olan AB, Rusya'nın fiyat artırma talebine ya da gaz ambargosuna maruz kalabilir. Ancak diğer taraftan petrol ve gaz ihraç eden Rusya, kaynaklarının pazarlanması ve satışı konusunda ithalatçı AB ülkeleri ile anlaşmak durumundadır. Zira petrol ve gaz ithal eden ülkeler ihracatçı ülkelerin ambargo ya da fiyat artırma taleplerini uygun bulmadıklarında ihtiyaçlarını gaz ve petrol temini yapan başka ülkelere karşılamaya yoluna gitmektedirler. 2014 yılında Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesi ve akabinde Ukrayna'da yaşanan Rusya yanlısı ayrılıkçı hareketler neticesinde ABD ve AB'nin Rusya'ya uygulamış olduğu yaptırımlar sonucu düşen petrol fiyatları ve özellikle AB'nin Rusya'ya olan enerji bağımlılığını azaltmak için farklı projelere yönelmesi bu konuya verilecek önemli örneklerdendir.

Realist kuramın enerji güvenliğini açıklamak için kullandığı kavramlardan biri de, bu çalışmanın referans olarak aldığı, "Doğal Kaynak Milliyetçiliği" kavramıdır. Ian Bremmer ve Robert Johnston bu kavramı "devletlerin sahip oldukları enerji ve maden sektörlerini hem ulusal hem de uluslararası arenada siyasi ve ekonomik yönden kontrol sahibi olmak

¹ Pınar İpek, "Enerji Güvenliğinin Ekonomi Politikası ve Türk Dış Politikası", *Dış Politika Teorileri Bağlamında Türk Dış Politikası'nın Analizi Cilt I*, (Der) Ertan Efegil-Rıdvan Kalaycı, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2012, ss. 229.

amacıyla kullanmaları” şeklinde tanımlamaktadırlar.² Paul Stevens ise bu kavramı Rusya örneğini göz önüne alarak “ulusal çıkarlar ve dış müdahale arasında yaşanan bir savaş” olarak tanımlamaktadır.³ Marshall Goldman ise doğal kaynak milliyetçiliğini bu çalışmanın da üzerinde duracağı gibi, özellikle petrol ve gaz gibi doğal kaynaklara sahip devletlerin ulusal enerji sektöründe daha otoriter bir kimliğe bürünerek enerji politikalarını devletçi bir perspektif ile uygulaması şeklinde ifade etmektedir. Yani doğal kaynak zengini ülkeler, ulusal çıkarlarını maksimize etmek amacıyla enerji kaynaklarını dış politika amaçlarını gerçekleştirmek için bir araç olarak kullanmaktadırlar. Goldman’a göre “örneğin Rusya, 2000 yılından sonra bir enerji süper gücü olarak özellikle enerji fakiri Doğu Avrupa ülkeleri üzerinde bu gücü tatbik etmiş ve görece başarılı olmuştur.”⁴

Pınar İpek’e göre; enerji kaynaklarına sahip olma durumu devletlerin uluslararası sistemde güçlerini ve etkinliklerini artırmak isteyecekleri anlamına gelebilir. Zira son yıllarda enerji zengini ülkeleri kontrol edip gücünü artırmak amacıyla yapılan askeri müdahaleler ve ekonomik yaptırımlar dış politikada fazlasıyla gözlemlenmiştir.⁵ Örneğin; Rus devletin yüzde 50’den fazlasına sahip olduğu Gazprom ve yakın zamanda Rus devletin en önemli enerji şirketi olan Rosneft şirketinin Avrupa ve Orta Asya’da yapmış olduğu yatırımlar göz önüne alındığında doğal kaynak milliyetçiliğinin Asya ve Avrupa bölgelerinin jeopolitiğinin enerji güvenliğinde ne kadar önemli olduğu görülebilir.⁶ Başka bir ifadeyle, Rusya gibi doğal kaynak milliyetçiliği yapan enerji zengini bir ülke kendi çıkarlarını AB ülkelerine karşı bir pazarlık aracı ya da tehdit unsuru olarak kullanabilir. Bu unsur bizzat devlet eliyle yapılmaktadır çünkü Realist kuram enerji güvenliğinin devletler tarafından sağlanacağını ileri sürmekte ve OPEC gibi uluslararası örgütlerin varlığını kabul etmemektedir. Realist kuram, “enerji pazarında artan altyapı yatırım ihtiyacı karşısında özel sektörün ya da enerji ihracatı yapan ülkelerdeki dev petrol şirketlerinin fiyatları yüksek tutma amacıyla yatırım isteksizliği ve anarşik bir uluslararası sistem nedeniyle, enerji güvenliğini sağlamada nihai

² Ian Bremmer - Robert Johnston, “The Rise and Fall of Resource Nationalism,” *Survival*, Vol. 51, 71 No. 2, April, 2009, pp. 149-158.

³ Paul Stevens, “National Oil Companies and International Oil Companies in the Middle East: Under the Shadow of Government and the Resource Nationalism Cycle,” *Journal of World Energy Law & Business*, Vol. 12, No. 1, 2008, pp. 5-8.

⁴ Marshall I. Goldman, *Petrostate: Putin, Power and the new Russia*, Oxford University Press, Oxford, 2010, p. 12.

⁵ Pınar İpek, *a.g.e.*, s. 230.

⁶ Kerim Has, “Rus Enerji Sektöründe Parlayan Yıldız: Rosneft”, *USAKANALİST*, 17 Temmuz 2013, <http://www.usakanalist.com/detail.php?id=646> (18 Eylül 2016).

sorumluluğun devletin elinde olması gerektiğini” savunur.⁷ Bu açıdan düşünüldüğünde Vladimir Putin sonrası Rusya’nın hızlı bir toparlanma sürecine girerek sahip olduğu doğal kaynakları geniş bir coğrafyaya satarak Rus ekonomisini ciddi anlamda kalkındırması, enerji yatırımlarını ve altyapı projelerini devlet eliyle yürütmesi, Rusya’yı stratejik bir güç haline getirmiştir. Dolayısıyla bu çalışma, güvenlik perspektifi ele alındığında Realist kuramın enerji güvenliği içinde değerlendirdiği doğal kaynak milliyetçiliğine atıf yapacaktır.

Rusya-AB İlişkilerinin Başlangıcı: Yakın Tarih

O zamanki adıyla Avrupa Topluluğu (AT),⁸ Sovyetler Birliği’nde Gorbaçov ile girilen yeni dönemde yapılan reformlar ve kalkınma hamleleri ile birlikte Avrupa pazarlarına açılmanın en önemli kapısı ve iç politikada reform hareketlerine gerekli olacak teknik destek için ticari bir ortak olarak görülmeye başlanmıştır. AT ve Rusya arasındaki ilişkiler, Antje Herrberg’in genel değerlendirmesine göre; SSCB’nin (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) dağılmasından sonra uluslararası arenada ortaya çıkan yeni devletler ve SSCB’nin ardılı olan Rusya Federasyonu’nun bir tehdit oluşturmasına izin vermeden sisteme entegre edilmesi için ortak bir politika belirleme ihtiyacından doğmuştur. Sonuç olarak; AT ve SSCB 1987 yılında birbirlerini tanımış ve 2 yıl sonra 1989 yılında “Ticaret ve İşbirliği Antlaşması” imzalamışlardır.⁹ 1989 yılında Berlin Duvarı’nın yıkılmasıyla birlikte iki kutuplu sistem çökmüş, akabinde Sovyetler Birliği dağılmış ve eski Doğu Bloku ülkeleri bağımsızlıklarını kazandıktan sonra AT’ye üyelik konusunda kararlılıklarını açıklamışlardır. AT ise iki kutuplu sistemin çöküşüyle birlikte hem uluslararası gelişmelere tek sesli olarak cevap vermek hem de ortaya çıkabilecek muhtemel kaoslara karşı ‘Birlik’ olmaya karar vermiştir. Birliğin doğusunda yaşanan bu gelişmeler için yeni politikalara ihtiyaç duyması, yeni baştan şekillenen uluslararası sistem için muhtemel bölünmeleri önleme düşüncesi ve Rusya ile

⁷ Mesut Şöhret, “Enerji Güvenliğinin Ekonomi Politikası ve Uluslararası Çatışmalara Etkisi”, *Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı*, 23-24 Eylül 2014, Kocaeli Üniversitesi Matbaası, Kocaeli, s. 538.

⁸ Berlin Duvarı’nın yıkılmasının akabinde Doğu ve Batı Almanya’nın 3 Kasım 1991 tarihinde birleşmesi, aynı yılda Sovyetler Birliği’nin ortadan kalkması ve ve Sovyet tehtidinin bitmesiyle AT’ye üye ülkeler 1 Kasım 1993’te Avrupa Birliği Antlaşması’nı (Maastricht Agreement) yürürlüğe koyarak mobilite, büyüme, istikrar ve tek para birimini amaçlamışlardır. “The EU in brief”, *European Union*, http://europa.eu/about-eu/basic-information/about/index_en.htm (14.01.2016).

⁹ Antje Herrberg: “The European Union and Russia: Toward a New Ostpolitik?”, *The European Union in the World Community*, (Ed.), Carolyn Rhodes, Lynne Rienner Publishers, New York, 1998, pp. 83-105.

ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi için 1989'da imzalanan Ticaret ve İşbirliği Antlaşması'nın güncellenmesi gereksinimi doğmuştur. Ayrıca Hiski Haukkala, "Rusya'nın sahip olduğu doğal kaynaklar AT'nin özellikle Rusya'ya yönelik bir strateji geliştirmesini zaruri kılmıştır" demektedir.¹⁰

Yapılan bu işbirliği antlaşması, 1992 yılında müzakere edilerek genişletilmek istenmiş ve netice itibarıyla 1994 yılında Korfu'da "Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması" imzalanarak AB ve Rusya karşılıklı adımlar atmışlardır.¹¹ Ancak bu antlaşma Rusya'nın Çeçenistan'da uyguladığı şiddet yüzünden ertelenmiş ve nihayet 1997 yılında yürürlüğe girmiştir. Antlaşma, AB ve Rusya arasında kademeli olarak yakınlaşmayı ve bir işbirliği alanı yaratmayı hedeflemiştir. Bu antlaşma, Ardy ve Gower'e göre; Rusya'nın AB'ye üye olmasını öngörmemekte bilakis tarafların stratejik ortak olduklarını belirtmektedir.¹² Taraflar arasında önce ekonomik işbirliği ve zamanla siyasi işbirliği kurulması amaçlanmıştır. Bu dönemde AB içinde Almanya'nın Rusya ile olan ilişkilerde biraz daha ön saflarda olduğu görülmüştür. Almanya'ya göre AB, Rusya ile çok yönlü bir işbirliği geliştirmeli ve doğudaki komşular ile güvene ve refaha dayalı istikrarlı ilişkiler kurmalıdır. Nitekim 1999 yılında Rusya ile bir "Ortak Strateji Belgesi" yayınlanmış ve AB'nin Rusya ile olan ilişkilere bakış açısı özetlenmiştir.¹³

29 Mayıs 2000 tarihinde Vladimir Putin Rusya Devlet Başkanı seçildikten sonra AB-Rusya zirvesi yapılmış ve Putin AB'yi Rusya'nın dış politikasında öncelikli alan olarak gördüğünü deklare ederek Rusya'nın sorumlu ve güvenilir bir müttefik olacağını vurgulamıştır. Çeçenistan'daki savaş nedeniyle Rusya'ya uygulanan yaptırımlar da bu dönemde kaldırılmıştır. 2000 yılının Ekim ayına gelindiğinde Putin, 2000-2010 AB politikalarının açıkladığı "Orta Dönem Strateji" belgesini yayımlayarak Rusya'nın dünyadaki rolünü ve imajını sağlamlaştırmak için AB'nin ekonomik potansiyelinden ve tecrübesinden yararlanacağını ifade etmiştir.¹⁴ Bunun

¹⁰ Hiski Haukkala, "The Making of the European Union's Common Strategy on Russia", *The EU Common Strategy on Russia : Learning Grammar of the CFSP*, (Ed.) Hiski Haukkala & Sergei Medvedev, Helsinki & Berlin, The Finnish Institute of International Affairs & Institut für Europäische Politik , 2001, s. 24-25.

¹¹ "EU relations with Russia", *European Union External Action*, http://eeas.europa.eu/russia/about/index_en.htm (25.01.2016).

¹² Brian Ardy - Jackie Gower, *Relations Between Russia and the EU*, Royal Institute of International Affairs, London, 1996, p. 3.

¹³ John Pinder, "The Union's Common Strategy on Russia", *EU and Russia*, (Ed.) John Pinder - Yuri Shishkov, The Federal Trust, London, 2002, p. 112.

¹⁴ "Joint Declaration of the EU-Russia Summit", 30/10/2000, http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit_30_10_00/statement_en.htm, 20.05.2004, s. 1. (30.01.2016).

yanında bölgede yaşanabilecek olası bir çatışmanın demokratik yollardan çözülmesi iradesi ortaya konarak AB'nin güveni kazanılmak istenmiştir.

Enerji: Rusya için Güç, AB için İhtiyaç

AB ve Rusya'nın ticaret ve enerji alanlarındaki karşılıklı bağımlılıkları tarafları birbirleriyle birçok alanda işbirliği yapmaya mecbur kılmaktadır. AB ve Rusya arasındaki en istikrarlı ilişkiler enerji politikaları konusunda olmuştur. Doğal gaz, petrol ve kömür kaynakları bakımından zengin olan Rusya ile sosyal ve ekonomik açılardan bu kaynaklara bağımlı olan AB arasındaki ilişkiler özellikle SSCB'nin dağılmasıyla birlikte büyük bir ivme kazanmıştır. Nitekim 2000 yılında yayımlanan Orta Dönem Strateji Belgesi, Rusya'nın aynı zamanda AB'nin enerji ve hammadde ihtiyacını uzun dönemli ve güvenilir şekilde karşılamada sorumluluk alacağını vurgulayarak enerji alanındaki ortaklığın geliştirilmesi hedeflenmiştir. AB'nin enerji kaynaklarına sahip olmaması AB'yi bu anlamda dışa bağımlı hale getirmiştir.¹⁵ Rusya, dünyanın en büyük doğal gaz rezervlerine ve ikinci büyük kömür rezervlerine sahiptir. Bunun yanı sıra sahip olduğu petrol ile AB için şu anda vazgeçilemez bir ortaktır.¹⁶ AB'nin enerji tüketiminin yüzde 6,5'i yenilenebilir enerji, yüzde 14,7'si nükleer enerji, yüzde 15,1'i kömür, yüzde 26,1'i doğal gaz ve yüzde 37,4'ü petrol kaynakları ile karşılanmaktadır.¹⁷

AB-27 için Petrol ve Doğalgaz İthalat Oranları

	2005	2020	2030
Petrol	%82	%90	%93
Doğalgaz	%57	%70	%84

Kaynak: European Commission, Green Paper on "An Energy, Policy for Europe", {COM(2007) 1 final}, Brussels, 10.1.2007.

Son genişleme ile gelen 12 yeni üyenin enerji açısından dışa bağımlılığı en üst seviyededir ve bu durum enerji alanında AB'nin Rusya'ya bağımlılığını artırmaktadır. Örneğin; 2004 genişlemesinden önce AB'nin doğal gaz ithalatının yüzde 20'si ve petrol ihtiyacının yüzde 17'si Rusya'dan karşılanmaktaydı. Oysaki genişlemeden sonra, AB yüzde 40

¹⁵ Dov Lynch, "Russia's Strategic Partnership with Europe", *The Washington Quarterly*, 27:2, Spring 2004, pp. 99-118.

¹⁶ Mark Smith, "Russia's Energy Diplomacy", 19.05.2004
<http://www.da.mod.uk/CSRC/documents/Russian/F75> (24.01.2016).

¹⁷ Consumption of energy, *Eurostat Statistics Explained*, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Consumption_of_energy (09.01.2016).

oranında doğal gaz, yüzde 34 oranında petrol ve yüzde 25 oranında kömür ihtiyacını Rusya'dan temin eder hale gelmiştir. Toplamda petrol tüketiminin yüzde 81'ini, doğalgaz tüketiminin yüzde 54'ünü ve katı yakıtların yüzde 38'ini yabancı kaynaklardan tedarik eden AB, küresel enerji piyasasında ithalatta ise birinci konumdadır.¹⁸ Rusya'nın Avrupa ülkelerine petrol ihraç ettiği en önemli boru hattı Druzhba boru hattıdır. 4000 km olan bu hat dünyanın en uzun boru hattıdır. Rus petrolünün yüzde 70'ini Avrupa'ya taşıyan bu boru hattı, AB'nin enerji konusunda Rusya'ya olan bağımlılığının ana nedenlerinden biridir. Ukrayna, Slovakya, Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan'ı dolaşarak en sonunda Almanya'ya petrol ulaştırılan bir hattır.¹⁹ AB ülkelerini Rusya'ya bağımlı kılan bir diğer önemli neden ise Baltık boru hattıdır. Rusya'nın petrolünü AB'ye ulaştırırken aracı devletlere ihtiyaç duymadığı ve Baltık Denizi'ni kullandığı bu hat, özellikle Kuzey Avrupa ülkelerini Rusya'ya neredeyse yüzde 100 bağımlı hale getirmektedir.²⁰ Bunu söylerken yalnızca AB'nin Rusya'ya ihtiyacı olduğu izleniminin doğru olmadığını zira Avrupa pazarının Rusya için büyük bir gelir oluşturduğunu, AB'nin Rusya'daki petrol, doğal gaz ve elektrik alanlarındaki yatırımının da çok yüksek oranlarda olduğunu vurgulamakta fayda vardır.²¹

Rusya'nın Stratejik Hamlesi: Yalnızlaştırma Politikası

Mevcut durumda toplam enerji talebinin yarısını dışarıdan karşılayan AB, 2030'da yüzde 70 civarında dışa bağımlı hale gelecektir. Enerji tüketiminin her geçen gün artması ve yerli üretimin bu tüketime cevap veremez durumda olması AB'nin enerji ihtiyacını endişe verici seviyeye getirmektedir. Önceleri Orta Doğu'nun istikrarsız yapısına karşın alternatif kaynaklara yönelme ihtiyacı duyan AB, bu ihtiyaçtan dolayı zamanla Rusya'ya alternatif bir gözle bakmaya başlamış ve gerek diplomasi gerekse de yardım programları gibi yollarla enerji güvenliğini Rusya ile sağlamaya yoluna gitmiştir. Dış kaynaklara olan talebin artması

¹⁸ European Commission, "Annex to the Green Paper: A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy - What is at stake – Background document", {COM(2006) 105 final}, Brussels, SEC(2006) 317/2.

¹⁹ Ksenia Borisochcheva, "Analysis of the Oil- and Gas-Pipeline-Links between the EU and Russia" (occasional paper), *Centre for Russia and Eurasia*, Athens, November 2007, p. 8.

²⁰ Michel Chossudovsky, "Avrasya Koridoru: Boru Hattı Jeopolitiği ve Yeni Soğuk Savaş", 22.08.2008, <https://dunyadanceviri.wordpress.com/2008/08/22/avrasya-koridoru-boru-hatti-jeopolitigi-ve-yeni-soguk-savas-michel-chossudovsky/> (09.01.2016).

²¹ Charles Grant - Katinka Barysch, "The EU-Russia Energy Dialogue", 19.05.2004, http://www.cer.org.uk/pdf/briefing_eu_russia.pdf (19.01.2016).

ve bu kaynakların engelsiz/kesintisiz bir şekilde kendi enerji pazarına ulaştırılması Birliği arz güvenliği için tedbir almaya sevkmiştir.²²

Harita 1. Druzhba Boru Hattı Sistemi

Harita 2. Baltık Boru Hattı Sistemi

Kaynak: Michel Chossudovsky, "Avrasya Koridoru: Boru Hattı Jeopolitiği ve Yeni Soğuk Savaş", 22.08.2008, <https://dunyadanceviri.wordpress.com/2008/08/22/avrasya-koridoru-boru-hatti-jeopolitigi-ve-yeni-soguk-savas-michel-chossudovsky/> (09.02.2016).

²² Arzu Yorkan, Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası ve Türkiye'ye Etkileri, *Bilge Strateji*, Cilt: 1, Sayı: 1, Güz 2009, ss, 33.

Aslında bu konudaki en önemli olay 2006 yılında yaşanmıştır. 2006 Rusya-Ukrayna krizi AB'nin enerji arz güvenliği sorununun ne kadar ciddi olduğunu göstermesi açısından çok önemlidir. Krize taraf ülkeler birbirini suçlasa da Rusya, Ukrayna'yı Avrupa'ya gönderilen doğalgazı çalmakla itham etmiş ve buna karşılık Ukrayna ise Rusya'nın Avrupa'ya doğalgaz akışını kasten kestiğini öne sürmüştür. Karşılıklı suçlamaların yaşandığı bu kriz sadece Ukrayna'yı değil birçok Avrupa ülkesini de etkilemiştir. Kısa süreliğine de olsa birçok üye devletin doğalgazında ciddi oranlarda kesintiler meydana gelmiş ve Avrupa'da yaşayan vatandaşlar soğuk havaya maruz kalmışlardır.²³ Bu krizle AB, Rusya'ya enerji alanında yüksek oranda bağımlı olmasının kendisi için son derece risk taşıdığını kavramış ve alternatif tedarikçi ve transit ülke arayışına girmiştir. Yine 2009'un başındaki ikinci Ukrayna-Rusya krizi, AB'yi arz güvenliği konusunda acil çözümler üretmeye sevk ettirmiştir. Bununla birlikte üye devletlerin sahip olduğu enerji politikalarında yavaş yavaş AB ile hareket edebilme yönünde bir ilerleme gözlemlenmiştir. Kısacası bu kriz AB içinde ortak bir enerji politikasının gelişmesinde zemin özelliği taşıyan bir adım olmuştur.²⁴ AB ülkeleri bu krizlerden sonra stoklarında gaz saklama kapasitelerini artırmışlardır.²⁵

AB'nin enerji politikalarında belirleyici olan üç temel unsur vardır: Birincisi rekabet gücü, ikincisi enerji arz güvenliği, üçüncüsü de çevrenin korunmasına ihtimam göstermektir. Bununla beraber AB'nin enerji kaynaklarına bağımlılığının günden güne artması sonucu daha fazla doğal gaz, kömüre ve petrole ihtiyaç duyulmakta ve kaynakların çeşitlendirilmesi yoluna gidilmektedir.²⁶ Dolayısıyla AB, Rusya'ya olan enerji bağımlılığından kurtulmak için enerji ithalatında kaynak çeşitliliği yaratmayı hedeflemektedir. Nihayetinde AB, aradığı çözümü Türkiye'nin desteğiyle Nabucco Projesi ile bulmuştur. ABD tarafından da desteklenmiş olan bu proje ile Hazar bölgesi (Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan), Ortadoğu (İran) ve Kuzey Afrika (Mısır)'dan alınacak gazın, Türkiye üzerinden önce Bulgaristan, Romanya, Macaristan ve Avus-

²³ Serdar Yılmaz, *Geopolitics in Contemporary International Relations "The Case of Turkey"*, University of Westminster, Social Sciences, Humanities and Language, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). İngiltere, 2010.

²⁴ Arzu Yörkan, a.g.e., s. 34. Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası ve Türkiye'ye Etkileri, *Bilge Strateji*, Cilt: 1, Sayı: 1, Güz 2009, ss, 34.

²⁵ Bülent Aras – Arzu Yörkan, "Avrupa Birliği ve Enerji Güvenliği: Siyaset, Ekonomi ve Çevre", *Stratejik Rapor*, No: 13, Aralık 2005, s. 7. http://tasam.org/Files/Icerik/File/avrupa_birligi_ve_enerji_guvenligi_siyaset_ekonomi_ve_cevre_f74c1d2e-7374-45bb-891f-ce5478aad109.pdf (20.01.2015).

²⁶ Aslıhan P. Turan, *Energy Diplomacy in Caspian Region*, *Bilge Strateji*, Volume: 1, Number: 2, Spring 2010, pp. 41-68.

turya'ya; daha sonra Merkez ve Batı Avrupa ülkelerine nakledilmesi planlanmıştır. Bu proje ile AB'nin Rusya'ya yüzde 40 oranında olan doğal gaz bağımlılığının ciddi oranlarda azalacağı ve Rusya'ya alternatif bir enerji yolu sağlanacağı düşünülmüştür.²⁷ Nabucco projesi ile oluşturulacak çoklu boru hatları sayesinde Avrupa'nın enerji arz güvenliğinin sağlanacağı, Kazakistan, Türkmenistan ve Özbekistan'ın bu projeye katılma niyetlerini ortaya koymalarıyla AB'nin tek bir Avrasya enerji pazarı oluşturma stratejisinin görece gerçekleştirileceği planlanmıştır.

Harita 3. Planlanan Nabucco Gaz Hattı

Kaynak: Nabucco Gas Pipeline, www.energyandcapital.com (01.02.2016).

Ancak tüm bu teorik düşünceler uygulamada düşünüldüğü gibi gerçekleştirilememiş ve madalyonun diğer yüzünün Rusya gibi güçlü bir ülke olduğu gerçeği ile karşılaşmıştır. Nitekim Rusya'yı bypass ederek Hazar ve Ortadoğu petrolerini AB içine akıtmak isteyen AB'ye karşı Güney Akım projesini ortaya atan Rusya, AB'yi kendine bağımlı kılmak için hem Orta Asya'daki mevcut gücünü kullanmış hem de Nabucco projesini itibarsızlaştıracak hamleler yapmıştır.²⁸ Örneğin; Kazakistan da bu projenin ülkelerinden biri olmasına rağmen Devlet Başkanı Nursul-tan Nazarbayev 2009 yılında yaptığı bir konuşmada Nabucco projesine destek vermeyeceğini ve Rusya'ya aktardığı gaz miktarına 10 milyar metreküp ilave edeceğini beyan etmiştir.²⁹ Dönemin Rusya Başbakanı

²⁷ H. Naci Bayraç, "Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye: Petrol ve Doğal Gaz Kaynakları Açısından Bir Karşılaştırma", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), ss. 125-126.

²⁸ Türk Akımı projesi nedir? ntv.com.tr, 11 Ekim 2016, <http://www.ntv.com.tr/ekonomi/turk-akimi-projesi-nedir,6SPX69IWSkaL6pBj9F3EA> (12.11.2016).

²⁹ Kazak gazı Nabucco'ya rakip projeye akacak, *CNN TÜRK*, 14.05.2009, <http://www.cnnturk.com/2009/ekonomi/dunya/05/14/kazak.gazi.nabucco.ya.rakip.projeye.akacak/526513.0/index.html> (29.12.2016).

Putin ise, *“Bizim Güney akım projesi Nabucco’dan çok önce hayata geçecek”* diyerek Nabucco ile ilgili birçok soru işaretinin olduğunu ve bunlardan en önemlisinin de gaz tedarikinin kesin olarak hangi ülkelerden temin edileceği konusu olduğunu belirtmiştir.³⁰ Nazarbayev ayrıca 2010 yılında Astana’da Alman Başbakan Merkel ile yaptığı ortak basın açıklamasında *“Nabucco ile ilgili Avrupa’da çok yerde konuşuluyor ancak uygulamada çok az şey gerçekleşiyor”* diyerek Rusya’nın yanında yer alacağını deklare etmiştir.³¹ Aslında Nazarbayev, Hazar Denizindeki Rusya üstünlüğünü kırmak için zaman zaman bu pojeje destek vermeye hazır olduğunu dile getirirse de gaz tedariki özellikle 2009 yılının Mayıs ayında Prag’da yapılan Enerji Zirvesi’nde dile getirildiği üzere AB’den daha somut garantiler ve teşvikler beklemektedir.³²

Diğer taraftan yürüttüğü nükleer enerji programında dolayı ABD, AB ve uluslararası sistem tarafından uzun bir süre izole edilen İran da Nabucco projesine destek vermeyeceğini açıklamış ancak üretim kapasitesini arttıracak yeni yatırımlar konusunda sıkıntıya düşmüştür. İşte tam da bu noktada Nabucco projesini itibarsızlaştırma politikası izleyen Rusya, 21 Ekim 2008 de İran ve Katar ile doğalgaz antlaşması imzalamış böylelikle İran, Nabucco’dan çekilmesini, gazını iyi bir ücret karşılığında satarak konpanse etmiştir. İran’a göre; tıpkı Kazakistan gibi, Nabucco projesinin en büyük sorunu arzdır. Zira 30 milyar metreküp doğalgazı içeren bir projede gazın nerelerden temin edileceği ve maliyetinin tam olarak ne kadar netleşmemiş ve proje dosyası birçok soru işareti ile birlikte kapatılmıştır. Aslında Rusya, İran’ın Nabucco’ya destek vermemesi ile bir stratejisini daha gerçekleştirmiştir. Çünkü Moskova yönetimi bu projeyi zayıflatmak için her türlü siyasi ve ekonomik hamleyi yapmaktan imtina etmemiştir. Bilhassa Kazak, Özbek ve Türkmen gazının Avrupa içlerine ilerlememesi için bu ülkelerle ikili antlaşmalar yapmıştır. Yaşanan bu enerji temelli büyük oyunda gözleri biraz daha açılan Orta Asya Türk devletleri Rusya’dan daha fazla fiyat koparabilmek için *“bizden gazı ucuza alıp Avrupa’ya pahalıya satı-yorsun, fiyatları yeniden belirleyelim!”*

³⁰ Ayhan Gençler & Arif Akbaş, “Bağımsızlık Sonrası Kazakistan ve Türkiye Arasındaki Sosyo-Ekonomik İlişkiler (1990–2011), *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt.1, Sayı. 2, Temmuz 2011. ss. 1-35.

³¹ “Kazakhstan: Nabucco needs ‘action’, not just ‘talk’”, 19 July 2010, <http://www.euractiv.com/energy/kazakhstan-nabucco-needs-action-news-496443>. (30.01.2016).

³² “Kazak gazı Nabucco’ya rakip projeye akacak”, 14.05.2009, <http://www.cnnturk.com/2009/ekonomi/dunya/05/14/kazak.gazi.nabuccoya.rakip.projeye.akacak/526513.0/index.html> (30.01.2016).

demiş ve Moskova yönetimi gaz fiyatlarının Avrupa'ya satılan fiyat üzerinden olmak koşuluyla yeniden belirlemiştir.³³

Görüldüğü üzere bu devletler, kendilerine Rusya'nın yanında yer açmaya çalışmaktadırlar. Bu durumu analiz eden Andreas Goldthau'ya göre; AB ülkelerinin enerji konusunda Rusya'ya bağımlı olmaları Rusya'nın elini güçlendirmekte ve Rusya için birçok devletin iç işlerine müdahale fırsatı yaratmaktadır.³⁴ Nitekim Rusya'nın, AB'nin önemli petrol ve gaz rezervleri olan Orta Asya Türk devletleri ile anlaşmasını engellemek için bu devletlerin gazını ucuza satın alarak bunu kendi iç piyasasında kullanıp kendi gazını AB'ye daha yüksek fiyattan sattığı bilinmektedir.³⁵ Azerbaycan'da ise Nabucco projesinin akıbeti konusunda iç meseleler ve Rusya'nın tavrı biraz daha önemli gibi görünmektedir. Wall Street Journal'e göre Rusya, Karabağ sorununu her an deşecek ve Ermeni ordusunu silahlandırarak kartlara sahip olduğundan Azerbaycan Nabucco projesinden zaten vazgeçme eğiliminde olmuştur. AB, Azerbaycan'ın içinde bulunduğu durumu çözmek için etkin adımlar atmamıştır.³⁶ Neticede Rusya'nın izlemiş olduğu yalnızlaştırma stratejisi işe yaramış ve Nabucco projesi geçerliliğini yitirmiştir. Artık konuşulan en önemli proje Trans Adriyatik Boru Hattı projesidir.

Trans Adriyatik Boru Hattı: Bir Peri Masalının Sonu

BP'nin Türkiye, Gürcistan ve Azerbaycan bölge direktörü olan Gordon Birrell'e göre Trans Adriyatik Boru Hattı (TAP) ile Azerbaycan gazı Hazar Denizi vasıtasıyla Batı Avrupa'ya taşınacaktır.³⁷ TAP, Norveç'in Statoil, İsviçre'nin Axpo ve Almanya'nın E.ON firmalarınınca desteklenmekte ve Azeri SOCAR tarafından işletilmektedir. İtalya'ya erişiminden önce Türkiye, Yunanistan'ın kuzeyi ve Arnavutluk'un güneyini yaklaşık olarak 800 km katetmektedir. Nabucco projesinden 500 km daha kısadır ve Güney Avrupa ülkelerini kapsadığı için Azerbaycan'ın çok istediği bir projedir.

³³ "Rusya'dan Nabucco'ya Karşı Yeni Hamle", *Enerji 2023 Derneği*, 27.10.2008, http://www.enerji2023.org/index.php?option=com_content&view=article&id=187:rusyadan-nabucco-ya-karsi-yeni-hamle&catid=15:strateji&Itemid=212 (04.02.2016).

³⁴ Andreas Goldthau, "Resurgent Russia? Rethinking Energy Inc.", *Policy Review*, 147, February-March 2008, s. 57.

³⁵ Cenk Pala, "Ayı ile Dans: Kutsal Gazprom İmparatorluğu ve Türkiye", *Dördüncü Güvenliğin Yeni Boyutları ve Uluslararası Örgütler Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, (Ed.) Süha Tanyeri, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007, s. 27.

³⁶ Alessandro Torello, "Nabucco Pipeline's Fate Hinges on Azerbaijan", 01.08.2011, <http://online.wsj.com/article/SB10001424053111904800304576476080467499602.html> (03.02.2016).

³⁷ "Nabucco loses key Azerbaijan gas supplier to TAP", *RT*, 27.05.2013, <http://rt.com/business/nabucco-gas-azerbaijan-greece-311/> (05.02.2016).

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜVENLİK KURAMLARI VE SORUNLARI

Zira Azerbaycan, Güney Avrupa'ya belli oranda bir gazı zaten ulaştırmaktadır ve altyapısı mevcuttur.³⁸ TAP projesi Şah Denizi konsorsiyumu tarafından 28 Temmuz 2013 tarihinde Azeri gazını Avrupa'ya ulaştıracak en iyi boru hattı projesi seçilmiştir. Projenin en uzun boru hattı kısmı Yunanistan'da yer alacaktır. Zira bu proje, Türkiye ve Yunanistan sınırından geçecek olan Trans Anadolu Boru Hattı (TANAP) projesi ile birleşecektir.³⁹ TAP projesinden yakın dönemde Bulgaristan, Arnavutluk, Bosna Hersek, Karadağ ve Hırvatistan yararlanacak iken, uzun dönemde Avrupa'nın coğrafik olarak büyük ülkeleri olan Almanya, Fransa ve İngiltere de yararlanacaktır.⁴⁰

Harita 4. TAP Boru Hattı

Kaynak: <http://newtimes.az/tr/views/4150> (29.12.2016).

Avrupa Komisyonu Başkanı José Manuel Barroso'ya göre; "Nabucco AB için bitmiş bir proje değildir. TAP, Nabucco'ya alternatif realist bir projedir. Şah Deniz II konsorsiyomunun TAP projesini Avrupa'ya gaz tedariki için belirlemesini olumlu karşıyorum. Bu durum AB'ye üye ülkelerin de ortak düşüncesidir ve AB'nin enerji güvenliğini konsolide edecek önemli bir kilometre taşıdır. Ocak 2011'de Aliyev ile imzaladığımız ortak deklarasyonda da ifade ettiğimiz gibi güney gaz koridorunun Hazar Denizi vasıtasıyla AB'ye gaz tedarik edecek olması AB'nin enerji arz çeşitliliğini sağlayacak olması açısından çok önemlidir."⁴¹ AB Enerji

³⁸ Aynı yer.

³⁹ TANAP, <http://www.tanap.com/en/> (28.01.201+).

⁴⁰ "Tap and Desfa sing cooperation agreement", 03.07.2013, <http://www.enerjiport.com/2013/07/03/tap-and-desfa-sing-cooperation-agreement/> (07.02.2016).

⁴¹ "EU-backed Nabucco project 'over' after rival pipeline wins Azeri gas bid", <http://www.euractiv.com/energy/eu-favoured-nabucco-project-hist-news-528919> (07.02.2015).

Komisyonu üyesi Günther Oettinger de buna benzer bir ifade de bulunarak; “Azerbaycan’dan Avrupa’ya gaz ulaştırılması konusunda taahhüt almış bulunmaktayız. TAP, TANAP ya da daha önce üzerinde uzlaşıp anlaştığımız (Nabucco) proje, hiç fark etmez, şu anda gaz tedariki için yeni bir ortağımız var ve bu ortakdan gelecekte daha çok gaz alacağımız konusunda çok eminim” demiştir.⁴²

TAP Neden Önemsemektedir?

TAP projesi hem yapım hem de uygulama açısından Nabucco projesini geri plana atmıştır. TAP, öncelikli olarak daha kısa bir güzergâha sahip olmasına rağmen Nabucco ile aynı sayıda ülkeye gaz tedarik edecektir. Gazın hangi ülkelerden alınacağı konusunda bir kesinlik vardır ve Nabucco’ya göre daha ucuza mal edilecektir. Londra merkezli Küresel Enerji Çalışmaları Merkezi uzmanlarından Julian Lee’ye göre; “*Nabucco projesi Avrupa’ya gaz tedariki amacıyla kurulmuş fakat iyi planlanmamış bir projedir. Ne ABD ne de AB bu projenin maliyetini karşılamamaktadır. Parayı onlar vermeyecek fakat projenin maliyeti insanların omuzlarına bindirilecektir. Dolayısıyla her ülke maliyeti karşılamak zorundadır.*”⁴³ Aşağıda yer alan haritaya göre dünyanın kanıtlanmış gaz rezervlerinin üçte ikisi Rusya, Orta Doğu ve Hazar havzasında yer almaktadır. Bu enerji koridorları AB’nin enerji talebini yıllarca karşılamaya yetecektir. Dolayısıyla özellikle TAP projesi ile AB, enerji koridorunu çeşitlendirerek bilhassa Orta Doğu ve Hazar havzasından daha fazla istifade ederek Rusya’ya olan enerji bağımlılığını ciddi oranda azaltacaktır. Erkan Erdoğan’a göre bu durumun ve farklı enerji yollarının farkında olan Rusya, Nabucco projesinde olduğu gibi böl ve yönet yöntemini devam ettirecek ve AB’yi yalnızlaştırarak enerji konusunda kendisine bağımlı kılmaya devam edecektir.⁴⁴

Ancak 2014 yılında Kırım’ın Rusya tarafından ilhak edilmesiyle değişen gündem AB-Rusya ilişkilerinde de yeni bir dönemin kapılarını açmıştır. Ukrayna, Rus doğal gazını Avrupa’ya taşıyan önemli boru hatlarını top raklarında barındırması bakımından hem AB ülkeleri hem Rusya tarafından önemsenen bir ülkedir. Rusya, Soğuk Savaş’ın bitmesiyle birlikte geliştirdiği “Yakın Çevre” politikası ile Ukrayna ve diğer Sovyet ardılı ül-

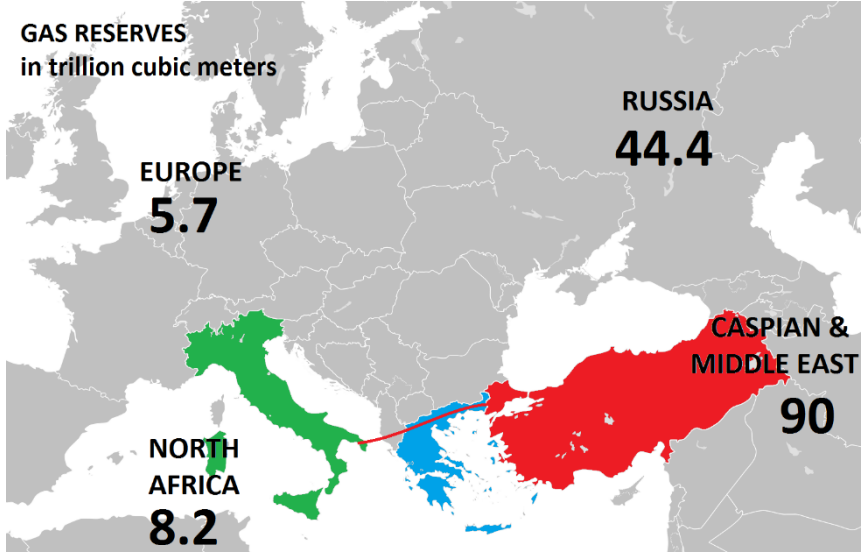
⁴² “EU Commission welcomes decision on gas pipeline: Door opener for direct link to Caspian Sea”, Brussels, 28 June 2013, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-623_en.htm (10.02.2016).

⁴³ Charles Recknagel, Nabucco Pipeline Suffers Setback As Rival Expected To Get Azeri Gas, June 27, 2013. <http://www.rferl.org/content/nabucco-gas-pipeline-rivals-future-in-doubt/25030223.html> (10.02.2016).

⁴⁴ Erkan Erdoğan, “Bypassing Russia: Nabucco project and its implications for the European gas security”, *Renewable and Sustainable Energy Review*, 14, 2010, pp. 2936-2945.

kelerde yaşamsal çıkarları olduğunu esasen ileri sürmüştür. Ukrayna’da başlayan ayrılıkçı hareketler neticesinde Rusya kendisinin Batılı olmadığını, bu oyunu Batının kurallarına göre değil de kendine göre oynayacağını ve dünyayı Batının algıladığı şekilde algılamadığını deklare etmiştir. Rusya, Ukrayna’nın NATO üyeliği ile tamamen Batının kontrolüne geçeceğini ve böylece NATO tarafından kuşatılacağını düşünmektedir.

Harita 5. Kanıtlanmış Gaz Rezervleri

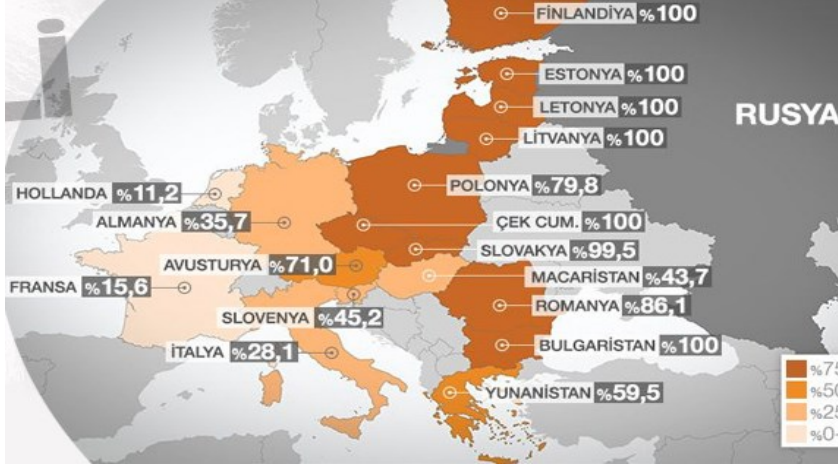
Kaynak: <http://www.trans-adriatic-pipeline.com/why-tap/gas-reserves/> (11.02.2016)

Rusya'nın özellikle Orta Asya Türk devletleri ile olan tarihi münasebetlerini kullanarak ve ikili antlaşmalar yaparak AB'ye olan muhtemel gaz tedarikini engellediği de bilinmektedir. Kırım'ın ilhaki ve Ukrayna'nın içinde bulunduğu bu durum AB ülkelerini belkide ilk defa birlikte amasız ve eğersiz biraraya getirmiş ve ABD'nin de desteğini alarak birlikte Rusya'ya yaptırım uygulayacak pozisyona getirmiştir.⁴⁵ 4 Eylül 2014 tarihinde Galler'de yapılan NATO zirvesinde "Biz NATO-Ukrayna Komisyonu üyeleri ve devlet başkanları, Ukrayna'nın bağımsızlığını ve diğer devletlerce benimsenen sınırlarının korunması için birlikte hareket edeceğiz" diyerek Rusya'nın tutumundan rahatsız olduklarını ve yaptırım uygulayacaklarını ifade etmiş ve bir süre sonra bunu gerçekleşt-

⁴⁵ Serdar Yılmaz, "Never Say Never, Who Will Share the Same Fate as Ukraine?", *Eurasian Research Institute*, 13.05.2014. <http://eurasianri.org/main/never-say-never-who-will-share-the-same-fate-as-ukraine/> (10.02.2016).

tirmişlerdir.⁴⁶ Buna karşılık Rusya Başbakanı Dimitry Medvedev; “Enerji ve finans sektörümüzü akamete uğratacak herhangi bir yaptırıma aynı sertlikte cevap vereceğiz. Biz ortaklarımızla iyi ilişkilere sahibiz ancak yaptırımlar karşısında bizde hava sahamızı tüm uçşlara kapatırız” diyerek karşı bir yaptırımda bulunacaklarını belirtmiştir.⁴⁷

Harita 6. AB Ülkelerinin Rusya’ya Olan Doğal Gaz Bağımlılıkları

Kaynak: “Rusya’ya doğalgaz bağımlılığına çare aranıyor”, 06.05.2014, <http://www.hurhaber.com/rusya-ya-dogalgaz-bagimlilikina-care-araniyor/haber-626058>, (12.02.2016).

Rusya’nın sergilediği tutum karşısında alternatif yollara yönelen AB ülkeleri, Mayıs 2014’te Avrupa Enerji Güvenlik Stratejisi belgesini yayınlayarak Rusya’ya olan bağımlılığı azaltmak için orta ve uzun vadeli planlarını ortaya koymuştur. Strateji belgesi, AB’nin Rusya’ya enerji alanında olan bağımlılığına yer vererek başlamaktadır. Belgeye göre AB, özellikle son yıllarda artış eğilimi göstermekle beraber toplam enerjisinin yüzde 53’ünü dışarıdan ithal etmekte ve toplamda tükettiği gazın ancak üçte birini üretebilmektedir. 2006 ve 2009 yıllarına göre daha güvenli ve farklı enerji yollarına sahip olmasına rağmen AB’nin altı üyesi gaz ithalatının yüzde yüzünü Rusya’dan gerçekleştirmektedir. 18 AB üyesi ülke ise Rus gazını belli oranlarda ithal etmektedirler. Sadece

⁴⁶ “Joint Statement of the NATO-Ukraine Commission, Press Release” (2014) 124, Issued on 04 Sep. 2014. http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_112695.htm (11.02.2016).

⁴⁷ Mircea Birca, “Russia threatens to close airspace amid Western sanctions”, *Eurasia Press and News*, <http://eurasia.ro/?p=55123> (11.02.2016).

İrlanda, İngiltere, Portekiz ve İspanya Rusya'dan gaz ithal etmeyen AB ülkeleridir.⁴⁸

Rusya, Avrupa'nın ithal ettiği gazın yüzde 39'unu karşılamaktadır. Strateji belgesi, bu önemli bilgilerin yanı sıra önemli ayrıntılara da yer vermektedir. Ukrayna krizinin AB'nin enerjiye olan bağımlılığını tekrar siyasi gündeme getirdiği, acil olarak siyasi ve enerji konularında planlar yapılması gerektiği, gaz stoklarının yapılmasının ve enerji bağımlılığının azaltılmasının en önemli önceliklerden biri olduğu bu ayrıntılardandır. Sonuç olarak bu strateji belgesi, AB'nin Rusya'ya olan bağımlılığını nasıl azaltacağı konusunda yol göstermekte ve bu sorunun ortadan kalkmasının mümkün olup olmadığını ortaya koymaktadır.⁴⁹

Sonuç

AB ve Rusya arasında 1989 yılında Ticaret ve İşbirliği Antlaşması ile başlayan ilişkilerde en önemli dönüm noktası 1994'de imzalanan lakin 1997 yılında yürürlüğe giren Ortaklık ve İşbirliği Antlaşmasıdır. Bu sözleşme ile AB ve Rusya arasında kademeli bir yakınlaşma sağlanması ve önce ekonomik sonra da siyasi bir işbirliği kurulması amaçlanmıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde Putin'in Devlet Başkanı seçilmesiyle AB, Rusya için enerji alanında önemli bir müşteri haline gelmiştir. Rusya, AB'nin enerji ihtiyacını uzun dönemli ve güvenilir şekilde karşılamada sorumluluk alacağını vurgulayarak aslında AB'nin Rusya'ya olan enerji bağımlılığının temellerini de bu dönemde atmaya başlamıştır. Enerji yönünden (doğal gaz, petrol ve kömür) zengin kaynaklara sahip Rusya ile dünyanın en fazla enerji tüketen ancak enerji kaynakları son derece yetersiz olan AB arasında başlayan enerji diyalogu bu bağlamda ele alınmıştır. Çünkü bu işbirliği iki taraf arasında ortak projeler üretip işbirliğine gidilmesine vesile olmaktadır. Ancak Rusya, AB'yi enerji konusunda kendine bağımlı hale getirmeye çalışmakta ve bu amaç doğrultusunda enerji temelli çeşitli alternatifler yaratarak AB'yi yalnızlaştırmaktadır. Bunun sonucunda ise bir ülkeye enerji kaynakları yönünden aşırı bağımlı olmanın AB'nin enerji güvenliğine olumsuz etkileri ortaya çıkmaktadır.

Bu bağımlılığı azaltmak için AB üyesi ülkeler önceleri Nabucco projesi üzerinde dursa da bazı AB üyeleri daha farklı alternatifler üzerinde tar-

⁴⁸ "European Energy Security Strategy", *European Commission*, Brussels, 28.5.2014, COM(2014) 330 final http://ec.europa.eu/energy/doc/20140528_energy_security_communication.pdf (12.02.2016).

⁴⁹ Gös. yer.

tışmaktadır. Bu aşamada Nabucco projesinin oynadığı hayati önemin bütün AB üyesi ülkelerce kabul edildiğini gören Rusya, projeye destek vereceğini açıklayan Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, İran ve Azerbaycan ile tarihi ve siyasi bağlarını kullanarak çeşitli anlaşmalar imzalamıştır. Rusya, bu ülkelere temin ettiği gazın alım fiyatlarını artırmış ve böylece adigeçen ülkelerin Nabucco'ya olan desteklerini geri çekmelerini sağlayarak AB'yi kendine bağımlı kılmak konusunda rakipsiz bırakmıştır. AB üye ülkeleri tıpkı siyasi meselelerde olduğu gibi enerji konusunda da çok sesliliğe devam ettiği müddetçe enerji kaynaklarına olan bağımlılığı çeşitlendirme konusunda projelerin hayata geçirilmesi zor gözükmektedir. Zira bu projede gazın kesin olarak hangi ülkelere temin edileceği ve ne miktarda gaz alımı yapılacağı gibi konular netleşmeyi bekleyen önemli meselelerdir ki Rusya bu kozu kullanarak sözü geçen tedarikçi ülkeleri kendi safına çekmiş ve Nabucco projesinin son bulmasına sebebiyet vermiştir.

Doğal kaynaklara sahip devletlerin ulusal enerji sektöründe daha otoriter bir kimliğe bürünerek enerji politikalarını devletçi bir perspektif ile uyguladığı bilinmektedir. Yani doğal kaynak zengini ülkeler, ulusal çıkarlarını maksimize etmek amacıyla enerji kaynaklarını dış politika amaçlarını gerçekleştirmek için bir araç olarak kullanmaktadır. Rusya ve AB arasında yaşanan ilişkilerde de bu durum gözlemlenmektedir. Zira Rusya gibi enerji zengini bir ülkenin kendi çıkarlarını enerji ithal eden AB ülkelerine karşı bir pazarlık aracı ya da tehdit unsuru olarak gördüğü ve enerji kaynaklarını dış politika amaçlarını gerçekleştirmek için bir araç olarak kullandığı görülmektedir. Sonuç olarak Rusya, kendi gaz ve petrolünü Avrupa pazarına ulaştırarak AB ülkelerinin kendi boru hatları dışında başka projelere erişimini engelleyerek onları yalnızlaştırmakta ve bu yolla AB'yi Rusya'ya enerji bakımından bağımlı kılmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla çalışmada elde edilen bulgular, çalışmanın başında da belirtilen hipotezin doğrulandığını göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Aras, Bülent - Yorkan, Arzu, "Avrupa Birliği ve Enerji Güvenliği: Siyaset, Ekonomi ve Çevre", *Stratejik Rapor*, No: 13, Aralık 2005. http://tasam.org/Files/Icerik/File/avrupa_birligi_ve_enerji_guvenligi_siyaset_ekonomi_ve_cevre_f74c1d2e-7374-45bb-891f-ce5478aad109.pdf (20.01.2016).
- Ardy, Brian - Gower, Jackie, *Relations Between Russia and the EU*, Royal Institute of International Affairs, London, 1996.
- Bayraç, H. Naci, "Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye: Petrol ve Doğal Gaz Kaynakları Açısından Bir Karşılaştırma", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1).
- Birca, Mircea "Russia threatens to close airspace amid Western sanctions", *Eurasia Press and News*, <http://eurasia.ro/?p=55123> (11.02.2015).

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜVENLİK KURAMLARI VE SORUNLARI

- Borisocheva, Ksenia, "Analysis of the Oil- and Gas-Pipeline-Links between the EU and Russia" (occasional paper), *Centre for Russia and Eurasia*, Athens, November 2007.
- Bremmer, Ian - Johnston, Robert, "The Rise and Fall of Resource Nationalism," *Survival*, Vol. 51, 71 No. 2, April, 2009.
- Chossudovsky, Michel, "Avrasya Koridoru: Boru Hattı Jeopolitiği ve Yeni Soğuk Savaş", 22.08.2008, <https://dunyadanceviri.wordpress.com/2008/08/22/avrasya-koridoru-boru-hatti-jeopolitigi-ve-yeni-soguk-savas-michel-chossudovsky/> (09.01.2016).
- Ercan, Murat, "Avrupa Birliği'nin Enerji Politikasında Türkiye'nin Önemi", *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 25 Temmuz – Ağustos 2011.
- Erdogdu, Erkan, "Bypassing Russia: Nabucco project and its implications for the European gas security", *Renewable and Sustainable Energy Review*, 14, 2010.
- Has, Kerim, "Rus Enerji Sektöründe Parlayan Yıldız: Rosneft", *USAKANALİST*, 17 Temmuz 2013, <http://www.usakanalist.com/detail.php?id=646> (18 Eylül 2016).
- Haukkala, Hiski, "The Making of the European Union's Common Strategy on Russia", *The EU Common Strategy on Russia : Learning Grammar of the CFSP*, (Ed.) Hiski Haukkala - Sergei Medvedev, Helsinki & Berlin, The Finnish Institute of International Affairs & Institut für Europäische Politik , 2001.
- Herrberg, Antje, "The European Union and Russia: Toward a New Ostpolitik?", *The European Union in the World Community*, (Ed.), Carolyn Rhodes, Lynne Rienner Publishers, New York, 1998.
- Gençler, Ayhan - Akbaş, Arif, "Bağımsızlık Sonrası Kazakistan ve Türkiye Arasındaki Sosyo-Ekonomik İlişkiler (1990–2011)", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt.1, Sayı. 2, Temmuz 2011.
- Goldman, I.Marshall, *Protostate: Putin, Power and the new Russia*, Oxford University Press, Oxford, 2010.
- Goldthau, Andreas, "Resurgent Russia? Rethinking Energy Inc.", *Policy Review*, 147, February-March 2008.
- Grant, Charles, - Barysch, Katinka, "The EU-Russia Energy Dialogue", 19.05.2004, http://www.cer.org.uk/pdf/briefing_eu_russia.pdf (19.01.2016).
- İpek, Pınar, "Enerji Güvenliğinin Ekonomi Politikası ve Türk Dış Politikası", *Dış Politika Teorileri Bağlamında Türk Dış Politikası'nın Analizi Cilt I*, (Der) Ertan Efeğil-Rıdvan Kalaycı, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2012.
- Lynch, Dov, "Russia's Strategic Partnership with Europe", *The Washington Quarterly*, 27:2, Spring 2004.
- Pala, Cenk "Ayı ile Dans: Kutsal Gazprom İmparatorluğu ve Türkiye", *Dördüncü Güvenliğin Yeni Boyutları ve Uluslararası Örgütler Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, (Ed.) Süha Tanyeri, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007.
- Pinder, John, "The Union's Common Strategy on Russia", *EU and Russia*, (Ed.) John Pinder - Yuri Shishkov, The Federal Trust, London, 2002.
- Recknagel, Charles, "Nabucco Pipeline Suffers Setback As Rival Expected To Get Azeri Gas", June 27, 2013. <http://www.rferl.org/content/nabucco-gas-pipeline-rivals-future-in-doubt/25030223.html> (10.01.2016).
- Smith, Mark "Russia's Energy Diplomacy", 19.05.2004. <http://www.da.mod.uk/CSRC/documents/Russian/F75> (24.01.2016).
- Stevens, Paul, "National Oil Companies and International Oil Companies in the Middle East: Under the Shadow of Government and the Resource Nationalism Cycle," *Journal of World Energy Law & Business*, Vol. 12, No. 1, 2008.

- Şöhret, Mesut, “Enerji Güvenliğinin Ekonomi Politikası ve Uluslararası Çatışmalara Etkisi”, *Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı*, 23-24 Eylül 2014, Kocaeli Üniversitesi Matbaası, Kocaeli.
- Tanrısever, F. Oktay, “Rusya Federasyonu’nun Orta Asya-Kafkasya Politikası: Yakın Çevre Doktrini’nin İflası”, *Küresel Politikada Orta Asya*, (Der) Mustafa Aydın, Birinci Basım, Nobel Yayınları, Ankara, 2005.
- Tellal, Erel, “Rusya ile İlişkiler” *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, (Der) Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- Torello, Alessandro, “Nabucco Pipeline’s Fate Hinges on Azerbaijan”, 01.08.2011, <http://online.wsj.com/article/SB10001424053111904800304576476080467499602.html> (03.02.2016).
- Turan, P. Aslıhan, “Energy Diplomacy in Caspian Region”, *Bilge Strateji*, Volume: 1, Number: 2, Spring 2010.
- Yılmaz, Serdar, Geopolitics in Contemporary International Relations “The Case of Turkey”, University of Westminster, Social Sciences, Humanities and Language, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). İngiltere, 2010.
- Yılmaz, Serdar, “Never Say Never, Who Will Share the Same Fate as Ukraine?”, *Eurasian Research Institute*, 13.05.2014. <http://eurasianri.org/main/never-say-never-who-will-share-the-same-fate-as-ukraine/> (10.02.2016).
- Yorkan, Arzu, “Avrupa Birliği’nin Enerji Politikası ve Türkiye’ye Etkileri”, *Bilge Strateji*, Cilt: 1, Sayı: 1, Güz 2009.
- “Annex to the Green Paper: A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy - What is at stake – Background document”, *European Commission*, {COM(2006) 105 final}, Brussels, SEC(2006) 317/2.
- “Consumption of energy”, *Eurostat Statistics Explained*, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Consumption_of_energy (09.01.2016).
- “EU Commission welcomes decision on gas pipeline: Door opener for direct link to Caspian Sea”, Brussels, 28 June 2013, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-623_en.htm (10.02.2016).
- “EU relations with Russia”, *European Union External Action*, http://eeas.europa.eu/russia/about/index_en.htm (25.01.2016).
- “EU-backed Nabucco project 'over' after rival pipeline wins Azeri gas bid”, <http://www.euractiv.com/energy/eu-favoured-nabucco-project-hist-news-528919> (07.02.2016).
- “European Energy Security Strategy”, *European Commission*, Brussels, 28.5.2014, COM(2014) 330 final, http://ec.europa.eu/energy/doc/20140528_energy_security_communication.pdf (30.01.2016).
- “Joint Declaration of the EU-Russia Summit”, 30/10/2000, http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit_30_10_00/statement_en.htm, 20.05.2004, s. 1. (30.01.2016).
- “Joint Statement of the NATO-Ukraine Commission, Press Release” (2014) 124, Issued on 04 Sep. 2014. http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_112695.htm (11.02.2016).
- “Kazak gazı Nabucco'ya rakip projeye akacak”, 14.05.2009, <http://www.cnnturk.com/2009/ekonomi/dunya/05/14/kazak.gazi.nabucco.ya.rakip.projeye.akacak/526513.0/index.html> (30.01.2016).
- “Kazak gazı Nabucco'ya rakip projeye akacak”, *CNN TÜRK*, 14.05.2009, <http://www.cnnturk.com/2009/ekonomi/dunya/05/14/kazak.gazi.nabucco.ya.rakip.projeye.akacak/526513.0/index.html> (29.12.2016).

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜVENLİK KURAMLARI VE SORUNLARI

- "Kazakhstan: Nabucco needs 'action', not just 'talk'", 19 July 2010, <http://www.euractiv.com/energy/kazakhstan-nabucco-needs-action-news-496443>. (30.01.2016).
- "Nabucco loses key Azerbaijan gas supplier to TAP", <http://rt.com/business/nabucco-gas-azerbaijan-greece-311/> (05.02.2016).
- "Rusya'dan Nabucco'ya Karşı Yeni Hamle", *Enerji 2023 Derneği*, 27.10.2008, http://www.enerji2023.org/index.php?option=com_content&view=article&id=187:rusyadan-nabuccoya-kari-yen-hamle&catid=15:stratej&Itemid=212 (04.02.2016).
- "Tap and Desfa sing cooperation agreement", 03.07.2013, <http://www.enerjiport.com/2013/07/03/tap-and-desfa-sing-cooperation-agreement/> (07.02.2015).
- "The EU in brief", *European Union*, http://europa.eu/about-eu/basic-information/about/index_en.htm (14.01.2016).
- "Türk Akımı projesi nedir?" *ntv.com.tr*, 11 Ekim 2016, <http://www.ntv.com.tr/ekonomi/turk-akimi-projesi-nedir,6SPX69IWSkaL6pBij9F3EA> (12.11.2016).

